

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Hongarije als 'troetelkind' van Nederlandse gereformeerden

Krijger, T.E.M.

Citation

Krijger, T. E. M. (2024). Hongarije als 'troetelkind' van Nederlandse gereformeerden. *Tijdschrift Voor Geschiedenis*, 137(3), 349-351. doi:10.5117/TvG2024.3.013.KRIJ

Version: Publisher's Version

License: [Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4211929>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Nieuwste geschiedenis

Maarten Aalders, *Nederlandse en Hongaarse protestanten gedurende het interbellum* (Vuurbaak; Amersfoort, 2021) 448 p., ill., tbl., €27,99 ISBN 9789055605866

Hongarije als 'troetelkind' van Nederlandse gereformeerden

De Hongaarse dichter Gyula Illyés definiëerde een Hongaar ooit als 'iemand die is gekwetst door Trianon', waarbij 'gekwetst' de driedelige betekenis heeft van 'beledigd', 'bedroefd' en 'benadeeld'. 'Trianon' verwijst naar het verdrag dat Hongarije in 1920, in de nasleep van de Eerste Wereldoorlog, op last van Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en Rusland moest ondertekenen en waarmee het in één keer twee derde van zijn grondgebied, één derde van zijn etnisch-Hongaarse inwoners en een groot deel van zijn economische infrastructuur verloor.

In aanloop naar 'Trianon' stuurden vertegenwoordigers van Hongaarse protestantse kerken eind 1918 per telegram een wanhoopskreet aan koningin Wilhelmina en Nederlandse kerkelijke en politieke hoogwaardigheidsbekleders. Een jaar later brachten zij hun zorgen – vele Hongaarse protestanten woonden in gebieden die aan Roemenië en Servië zouden toevallen – in Den Haag persoonlijk over aan een keur aan protestantse prominenten, onder wie de oud-premier en gereformeerde voorman Abraham Kuiper en zijn drie dochters. Twee van dezen – Henriëtte en Johanna – hadden zich tijdens de Eerste Wereldoorlog ten dienste gesteld van een door Nederlanders opgericht veldhospitaal in Boedapest en zouden, samen met hun zus Catharina, vanaf 1919 een leidende rol spelen bij de totstandkoming en instandhouding van (hechte) banden tussen Nederlandse en Hongaarse protestanten in de jaren 1920 en 1930. Met het archief van Jenő Sebestyén, een Hongaarse theoloog die als student in Nederland in

de ban was geraakt van Abraham Kuiper, als vertrekpunt heeft Maarten Aalders een uitmuntend gedocumenteerd boek over die banden geschreven.

In de eerste hoofdstukken staan enkele hoofdrolspelers in de Hongaars-Nederlandse betrekkingen, onder wie de genoemde gezusters Kuiper, Sebestyén en de Nederlandse consul-generaal Jan Fledderus, centraal. Nederlandse initiatieven ten behoeve van door oorlogsleed getroffen en lichamelijk verzwakte Hongaarse kinderen, waaronder tientallen 'kindertreinen' vanuit Hongarije, komen in de middelste hoofdstukken aan bod. De laatste hoofdstukken spitsen zich toe op wat gemakshalve het 'activisme' van Nederlandse gereformeerden kan worden genoemd, de effecten daarvan op het Hongaarse protestantisme en de weerslag van contacten met Hongarije op de Gereformeerde Kerken in Nederland (GKN).

Aalders laat zien dat het enthousiasme voor hulpacties ten bate van Hongarije en de betrokkenheid op het Hongaarse protestantisme zich in Nederland in het interbellum het sterkst deden gevoelen in de kring van de GKN, vooral omdat zich hier volgens gereformeerde voorlieden een kans voordeed om het door hen voorgestane 'neocalvinisme' (grotendeels stoelend op het theologische gedachtegoed van Abraham Kuiper) elders in Europa wortel te laten schieten. Dat leidde tot ongemak en ongenoegen bij Nederlands-hervormden die eveneens begaan waren met protestanten in het door 'Trianon' gehavende, geamputeerde en getraumatiseerde Hongarije: zij betichtten gereformeerden ervan

de contacten tussen het Nederlandse en Hongaarse protestantendom te willen monopoliseren en dogmatische scherpslijperij die de GKN uit de Nederlandse Hervormde Kerk had doen ontstaan, klakkeloos naar Hongarije over te planten. Huns inziens speelde Sebestyén, die zich op het protestantse erf opwierp als voornaamste intermediair tussen beide landen en zich hoofdzakelijk op de GKN oriënteerde, daarbij aan Hongaarse kant een bedenkelijke rol.

In de deels vrijzinnige, deels orthodoxe Hongaarse Gereformeerde Kerk voedden de enorme daden- en organisatiedrang van Sebestyén en de krachtige (financiële) steun daarvoor vanuit de GKN fricties en een zekere argwaan: waartoe diende al die neocalvinistische drijfverij? Vooraanstaande GKN-theologen gaven verschillende antwoorden: Herman H. Kuyper meende dat Sebestyén en zijn (beperkte aantal) medestanders eigenlijk een breuk in de Hongaarse gereformeerde kerkgemeenschap moesten forceren om vrijzinnigheid en orthodoxie uiteen te drijven, terwijl Harm Bouwman en Tjeerd Hoekstra geloofden dat het neocalvinisme die kerkgemeenschap als geheel als een soort 'zuurdesem' langzaam zou moeten doortrekken.

Dergelijke spanningen tussen diverse actoren lopen als een rode draad door het boek heen. Aalders destilleert zelf vier andere lijnen uit zijn verhaal: het welslagen van het Nederlandse (kerkelijke) liefdadigheidswerk voor Hongaarse kinderen; de dankbaarheid daarvoor in Hongarije; het sterke engagement van enkele leidende individuen bij het aanknopen en onderhouden van betrekkingen tussen (het protestantisme in) Nederland en Hongarije; en de impact van deze betrekkingen op de GKN. Die impact zou volgens Aalders aanzienlijk zijn geweest: contactverzoeken vanuit Hongarije zouden Nederlandse gereformeerden ertoe hebben

aangespoord hun buitenlandse contacten niet langer te beperken tot geestverwanten in enge zin (dat wil zeggen: *neocalvinistisch* georiënteerde theologen en kerkverbanden), maar uit te breiden met 'calvinisten' in ruimere zin.

Hoewel Aalders die conclusie met veel overtuigingskracht brengt, valt er wel iets op af te dingen. Dat een geestdriftige inzet voor Hongarije een *uitingsvorm* was van een meer internationale gerichtheid van de GKN na de Eerste Wereldoorlog, staat buiten kijf, maar of hij daarvan ook als een *vliegwiél* heeft gefungeerd, valt moeilijker staande te houden. Zoals Aalders immers zelf toegeeft, zijn de GKN op grond van bezwaren tegen vrijzinnige elementen in de Hongaarse Gereformeerde Kerk geen formele banden met die kerk aangegaan, onderhielden zij in Hongarije het nauwste contact met een geestverwant in engere zin (Sebestyén) en raakten zij pas goed en wel ná de Tweede Wereldoorlog van oecumenische openheid doordrongen. Betrokkenheid met Hongarije zorgde weliswaar voor enige toenadering tot een internationaal samenwerkingsverband van kerken met wortels in de calvinistische traditie (de Presbyterian Alliance), maar slechts kortstondig, halfhartig en op verzoek van enkelingen.

Aalders is overduidelijk goed thuis in de gereformeerde wereld waarover hij schrijft. Wie de moeite neemt het omvangrijke notenapparaat door te spitten, stelt vast dat hij dankzij een uitgebreid netwerk in het milieu van erfgenamen van die wereld (en in bredere (kerk)historische kringen in Nederland en Hongarije) allerlei detailkwesties heeft weten op te lossen en ontoegankelijk bronnenmateriaal heeft kunnen raadplegen. Af en toe schuilt in Aalders' *Insiderwissen* van de protestantse geschiedenis ook een nadeel. Zo veronderstelt hij dat zijn lezers weten wat neocalvinisme is, aangezien hij dit sleutelbegrip niet van

een duidelijke karakterisering voorziet. Voor vreemdelingen in kerkelijk Jeruzalem is zijn opmerking dat de genoemde Bouwman en Hoekstra, in tegenstelling tot Herman Kuyper, ten aanzien van het neocalvinisme in Hongarije 'in feite een niet-gereformeerd, of misschien moeten we zeggen: niet-dolerend standpunt in[namen], dat doet denken aan het standpunt van de Gereformeerde Bond in de Hervormde Kerk' (p. 305), abracadabra.

Zulke kleinigheden doen vanzelfsprekend allerminst afbreuk aan het belang van deze studie voor wie geïnteresseerd is in de relatie tussen Nederland en Hongarije, en de ontwikkeling van de Gereformeerde Kerken in Nederland in de periode tussen de wereldoorlogen.

Tom-Eric Krijger, Universiteit Leiden